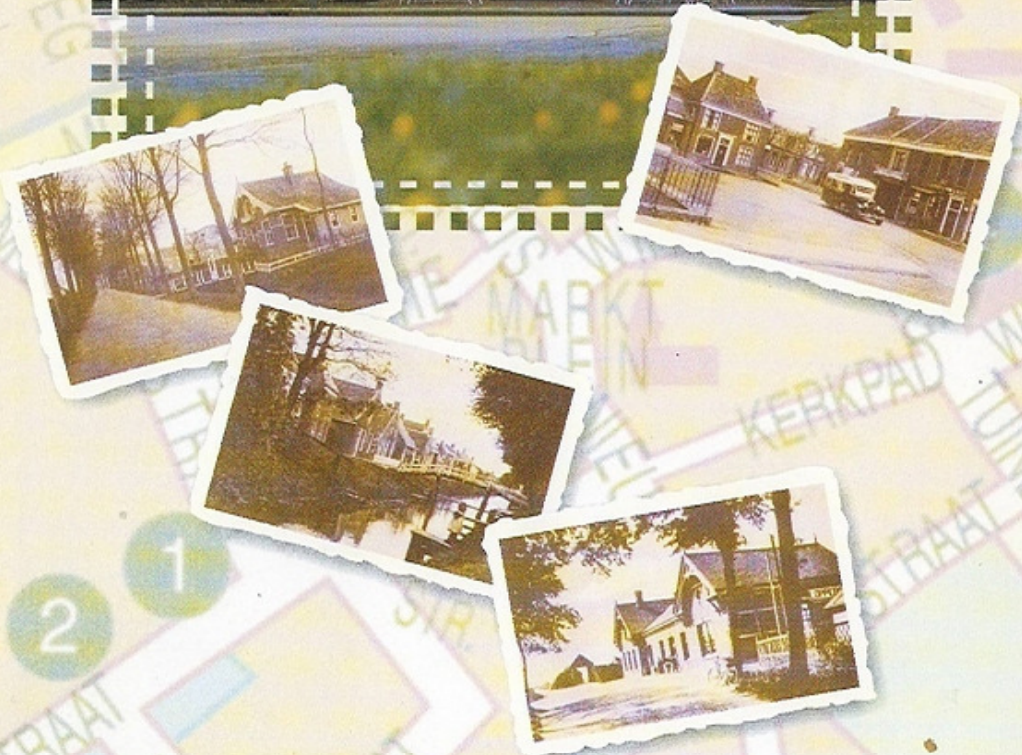

Toenpad

Een historische wandeling

Colofon

Tekst:

Tjaard Wals

Redactie:

Jan de Heer
Nicolette Scholten
m.m.v. W. van Veen

Plattegrond:

Groninger Cartografie vof

Foto's:

Hotel Spoorzicht
Cor Cusiel
Loppersum in oude ansichten
Historische vereniging Loppersum

Vormgeving en druk:

BLUE MULE Ten Boer

Financiële bijdragen:

Gemeente Loppersum

LOPPERSUM

- 1 LOPSTERKROON
- 2 BUURTVENSTIL
- 3 HOTEL SPOORZICHT
- 4 ONS DORPSHUIS

Loppersum ligt in een gebied dat al in de prehistorie werd bewoond. Dat is te zien aan de wierde (terp) waarop het dorp ligt en aan de talrijke wierden in de omgeving.

Wierden zijn door huisafval, mest en plaggen kunstmatig opgeworpen heuvels, bedoeld om have en goed te beschermen tegen de zee.

Wij nodigen u graag uit om een wandeling te maken door het dorp.

We leiden u door het oudste gedeelte van het dorp waar de sporen van het verleden nog goed te zien zijn en waarvan een deel is aangewezen als beschermd dorpsgezicht.

Maar eerst voert de wandeling u langs een aantal schitterende villa's, ontworpen door Oeds de Leeuw Wieland, een architect die veel invloed heeft gehad op het aanzien van het dorp.

Achterin het boekje treft de geïnteresseerde lezer iets meer achtergronden aan van de geschiedenis van Loppersum.

In 1884 werd de spoorlijn tussen Groningen en Delfzijl aangelegd. Vlak daarop, in 1886, is hotel Spoorzicht gebouwd in neoclassicistische stijl naar ontwerp van Oeds de Leeuw Wieland. De architect woonde hier zelf van 1887 tot 1905. De Jugendstil-schilderingen bij de ingang zijn van A. van der Laan, een Lopster huis- en rijtuigschilder. Het nog gave interieur is overwegend in neorenaissance-vormen uitgevoerd.

Oeds de Leeuw Wieland

Iemand die een onmiskenbare stempel op het dorp Loppersum en omgeving heeft gedrukt, was Oeds de Leeuw Wieland.

Hij werd in 1839 in Ureterp geboren. In 1862 trouwde hij met Vroukje Helmholtz. Na eerst in Marum te hebben gewoond, verhuisden ze omstreeks 1866 naar Westervijlwerd. In 1874 vestigde het echtpaar zich in Loppersum en kreeg het in totaal elf kinderen.

De Leeuw Wieland was logementhouder, aannemer en architect, in die tijd een heel gewone combinatie. In de jaren 1874 tot 1905 woonde het echtpaar in het Hotel Gemeentehuis (nu de Lopster Kroon) en Hotel Spoorzicht. Later bewoonde de familie verschillende burgerwoningen. De huizen waarin hij woonde zijn, behalve Hotel Gemeentehuis, door hemzelf ontworpen.

Het bouwkundig oeuvre van deze plattelandsarchitect is veelzijdig. Hij maakte gebruik van de in zijn tijd 'actuele' bouwstijlen.

Zijn ontwerpen zijn eclectisch van aard. Eclectisch wil zeggen dat stijlen door elkaar heen zijn gebruikt, waarbij vooral classicistische elementen werden toegepast. Bovendien worden zijn werken door uitbundige versieringen (erkers, boektorentjes, balustrades en verschillend gekleurde bakstenen) gekenmerkt.

Zijn oeuvre in Loppersum en omgeving omvat onder andere 36 boerderijen, 73 heren- en burgerhuizen, winkels en bakkerijen, 13 villa's, 8 cafés en hotels, 8 pastorieën, 8 schoolgebouwen en een zuivelfabriek. Verder was hij verantwoordelijk voor de herbouw van het bovenste deel van de toren van de kerk te Uithuizermeeden en de

Als weg- en waterbouwkundige heeft hij 12 grintwegen tussen verschillende dorpen in de omgeving van Loppersum aangelegd.

Hij was verantwoordelijk voor de aanleg van 7 straatwegen, de afgraving van 3 wierden met bijbehorende aanleg van kanalen en bruggen, de voorbereiding van 5 wierdeafgravingen en de aanleg van 4 kerkhoven. Hij ontwierp 3 inrichtingen voor armen en daklozen, 3 arbeiderswoningen en één post- en telegraafkantoor.

De omvang van het aantal verbouwingen is niet bekend. Wel weten we dat het aantal aangebouwde serres alleen al 21 bedroeg.

In de laatste jaren van zijn praktijk, sinds 1912, werkte hij samen met een jongere compagnon, de architect Tamme van Hoorn.

Op 1 januari 1917 beëindigde hij zijn praktijk.

Oeds de Leeuw Wieland overleed op 7 mei 1919 te Loppersum; zijn vrouw overleed een dag later.

Ga tegenover Spoorzicht de Stationslaan in.

Meteen links ziet u (Stationslaan 1) villa 'Bellevue'.

In 1890 ontwierp Oeds de Leeuw Wieland deze villa in rijke neorenaissance-vormen, met topgevels, een veranda op de hoek van de verdieping en een fraaie ingangspartij. Opvallend is de dakbedekking: ruitvormig geribde platte pannen. Lange tijd was hier Huizinga's bank gevestigd, daarna de AMRO bank. Het pand is nu in gebruik als gemeentekantoor.

Het pand aan uw rechterzijde met eveneens eclectische vormen is ook gebouwd rond 1890 (Stationslaan 2).

Het pand Stationslaan 3 stamt uit 1890 en is ontworpen door De Leeuw Wieland. Het is in gebruik als doktershuis.

Het pand heeft als dakbedekking gegolfde Friese pannen.

Rechts ziet u het pand Stationslaan 4, eveneens gebouwd rond 1890 in eclectische vormen.

Naast het pand Stationslaan 3 verrees in 1929 een villa in expressionistische vormen voor architect T. van Hoorn (naar eigen ontwerp). Het is een fraai voorbeeld van de Amsterdamse school.

dit pand is ontworpen door De Leeuw Wieland.

U loopt nu recht op het voormalig stationsgebouw af, dat rond 1883 tot stand is gekomen. Het fraaie pand, dat in de jaren zeventig van de vorige eeuw nog met sloop werd bedreigd, doet nu dienst als gemeentekantoor. Het is een langgerekt eenlaags gebouw met aan beide uiteinden dwars geplaatste zadeldaken. De oorspronkelijke dakoverstekken in chalet-vorm zijn later verwijderd.

Het station

Van groot belang voor Loppersum is de aanleg van de spoorweg Groningen-Delfzijl geweest. In 1884 werd de spoorlijn geopend. Het stationsgebouw stond er toen al een jaar.

In het begin van de jaren zeventig van de vorige eeuw besloten de Nederlandse Spoorwegen de stations aan de spoorlijn Groningen-Delfzijl af te breken. Besprekingen tussen de gemeente Loppersum en de NS, op initiatief van enkele bewoners, hadden tot gevolg dat de afbraakvergunning ingetrokken werd.

Het gebouw wordt nu verhuurd als kantoorgebouw.

**Ga voor het station rechtsaf.
U volgt nu de Parallelweg.**

De woning aan de Parallelweg 4 is gebouwd in 1910.

Van 1911 tot 1912 woonde hij waarschijnlijk in het pand Parallelweg 6. De familie De Leeuw Wieland hield klaarblijkelijk van verhuizen!

Steek aan het eind van de Parallelweg het spoor over.

U staat aan het begin van de Zeerijperweg.

Het pand Zeerijperweg 2 is gebouwd (1912) naar ontwerp van Oeds de Leeuw Wieland. Het pand verkeert nog grotendeels in oorspronkelijke staat. Wel zijn het balkon met versiering, de dakkapel en de schoorstenen verdwenen.

De trapstoep is niet origineel. Oeds de Leeuw Wieland overleed hier op 7 mei 1919.

Het pand Zeerijperweg 4 is eveneens ontstaan op de tekenafel van De Leeuw Wieland.

Het pand Zeerijperweg 1 (links) behoorde bij de stoomzuivelfabriek 'De Fivel'. Het is de directeurswoning. Achter dit huis staat nog een deel van het voormalige fabriekscomplex. Het complex werd in 1892 gebouwd, eveneens naar ontwerp van De Leeuw Wieland. In 1921 is het bedrijf in Loppersum stilgelegd vanwege de bouw van een nieuwe fabriek te Bedum en omstreeks 1925 afgebroken.

U loopt even terug richting spoor en ziet links het pand Bosweg 1. Deze woning werd gebouwd in 1919 en ontworpen

U loopt nu langs het Gouden Pand aan uw rechterhand, dat is het gebied tussen de Parallelweg en de Molenweg.

Rechts ziet u fraaie panden. Molenweg 6 en 8 zijn van de hand van Oeds de Leeuw Wieland.

Het pand nummer 6 is gebouwd in 1909.

Het bouwjaar van nummer 8 is niet exact bekend.

Vanwege de stijlovereenkomst is Molenweg 4 waarschijnlijk ook door hem ontworpen.

Links ziet u het woonzorgcentrum 'Wiemersheerd'. De eerste steen van dit complex werd gelegd op 5 juni 1972.

Sla linksaf de Schepperij in (oude naam voor Waterschap).

Op de hoek van de Schepperij-Molenweg lag een jodenkerkhof (nu tuin, behorende bij Molenweg 9).

Van 1863 tot 1883 was het kerkhof hier in gebruik. Later is het verplaatst naar de plek naast de tegenwoordige begraafplaats.

Nog eerder bevond zich hier de 'gerigtsplaats'. Dat die gerigtsplaats ook gebruikt werd, blijkt uit de acta van de classis Loppersum. In de herfst van 1720 moest een misdadiger 'geworgd' worden. Dominee Cup moest hem vergezellen naar het schavot, maar was onbekwaam vanwege de drank. Een historische plek!

U loopt nu langs de voorzijde van Wiemersheerd.

Naast dit gebouw staat een groot aantal zorgwoningen ('t Hoge Heem en Dr. P.J. van Leeuwenhof).

Dominee Van Leeuwen was hervormd predikant in Loppersum van 1961 tot 1971. Hij wijdde een groot deel van zijn leven aan de bevordering van de Groninger taal en cultuur. Met burgemeester Assies was hij de grondlegger van

Links ziet u 'Ons Dorpshuis' (Wirdumerweg 21).

Het is een tweelaags pand met een hoog oprijzend, geknikt schilddak en op de rechterhoek een hoge halfronde aanbouw. Het pand kwam in 1930 tot stand in een aan het expressivisme verwante vormgeving in de stijl van de Amsterdamse school, naar plannen van architect T. van Hoorn.

U houdt nu rechts aan (richting Marktpllein).

Aan uw linkerzijde ziet u de kerk.

Om de kerk liep vroeger een gracht. Op de gedempte Kerkgracht verrees omstreeks 1910 de veilingloods van de vereniging 'l'Espérance' die hier dienst deed tot in 1922 het veilinggebouw Pomona gereedkwam. Loppersum stond toen bekend om de bessenteelt. Rond 1900 namen de bessenboomgaarden in en om Loppersum een oppervlakte in van meer dan acht hectare.

Rechts ziet u, wat achteraf gelegen, het pand Wirdumerweg 5. Het gebouw dateert uit 1894 en deed dienst als schoolgebouw. Het gebouw droeg de naam 'Rehoboth'. Tegenwoordig is het een jeugdsoos.

Aan het eind van de Wirdumerweg staat het fraaie pand Wirdumerweg 1. Ooit was hier de eerste locatie van de bank van de familie Huizinga gevestigd. Later bewoonde de architect Benninga dit pand.

Wandel naar het Marktpllein en ga de Hogestraat in.

Let op het pand Hogestraat 3 (links), al in 1634 genoemd. Vroeger was hier een herberg gevestigd met de mooie naam 'De Roos'. Tevens was hier de rechtbank van het gericht Loppersum gevestigd. In 1874 woonden hier vier gezinnen. Tegenover dit pand stond vroeger het schavot.

In de 'Jachtwaaide' (de gelagkamer) van dit pand lag een steen, waarop drie bloedvlekken zaten. Ze waren er niet af te krijgen, ho men ook borstelde, spoelde of sleepte. Een ter dood veroordeelde had in zijn laatste ogenblikken God gebeden om een blijvend teken van onschuld. Hoewel men een paard had doodgejaagd om de terechtstelling te voorkomen, kwam de boodschapper te laat! Maar het gebed werd verhoord.

De 'steen' bleef... als getuige van zijn onschuld. Nu is alles verdwenen. De herberg ging in vlammen op en in de consternatie heeft men de steen vergeten. Misschien vindt men hem nog eens terug. Het is wel zeker dat hij nog ergens zwerft.

Het eerste pand (Hogestraat 2) aan de rechterkant is de pastorie van de Nederlands Hervormde kerk. Het is omstreeks 1937 gebouwd.

U loopt langs 'De Klompdansen', Hogestraat 13.

De Klompdansen was een zogenaamde stille knip, waar een borrel gekocht kon worden. De Hogestraat ligt op het hoogste gedeelte van de wierde.

Dat had u waarschijnlijk al gezien.

De kern van Loppersum ligt op een langgerekte wierde op de oostelijke oever van de rivier de Fivel, die in de loop van de Middeleeuwen is dichtgeslibd. Loppersum ontwikkelde zich tot handelscentrum, zodat hier van een handelswierde kan worden gesproken.

Loop in westelijke richting naar het lagere deel van de straat.

Aan sommige gevels is te zien dat de panden eeuwenoud zijn. In het pand Hogestraat 23 zat een smederij. Het is nu

gonnen. Dankzij hem beschikken we over veel foto's van Loppersum.

In het pand met bovenverdieping, Hogestraat 25, woonde schilder J. Lommert (1862-1942). Dankzij een schilderij, door hem op jonge leeftijd gemaakt, weten we hoe de Hogestraat er omstreeks 1870 ongeveer heeft uitgezien. In het pand zelf zijn nog fraaie wandschilderingen bewaard gebleven.

In de 18^e eeuw vertoonden de Hogestraat en de Lagestraat reeds een aaneengesloten bebouwing.

Hier woonden vooral de 'zakenmensen': de lakenkoper, de backer, de schoemaker, de harbargier, de snickevaarder, de kuiper, de houtkoper, de voerman, de boekweitmulder, de smidt en de chirurgijn.

Er zijn altijd vrij veel mensen werkzaam geweest op ambachtelijk gebied. Sommigen van hen waren sterk verbonden met de landbouw, zoals de smeden, de kuipers, de wagenmakers en de molenaars.

Nog omstreeks 1950 hadden veel dorpsbewoners een winkeltje als bijverdiensite. Zo waren er nog zeven bakkers in het dorp Loppersum, vier smeden, drie schoenmakers en minimaal vier slaggers.

Veel voormalige winkels en winkeltjes zijn nog te herkennen aan een breed raam naast de voordeur, waar vroeger de etalage was.

**Doorlopend gaat u de wierde af
en komt u in de Lagestraat.**

Aan de rechterkant staat het café 'De Lopster Kroon'.

Een pand met een rijke historie! Vroeger was het een herberg, 'De Roskam'. Later kreeg het de naam 'Hotel Gemeentehuis'. Tot 1925 was het gemeentehuis hier gevestigd.

Ook woonde hier Oeds de Leeuw Wieland, die het pand in 1874 - 1877 uitbreidde. Het is een neoclassicistisch pand uit de eerste helft van de 19^e eeuw.

Tegenover dit hotel staat de villa 'Maria-Zuidven'. Het pand is genoemd naar de Zuidermolen ven, het grasland ten zui-

noerd, genaamd Steenhuusheerd. Tot in 1829 werd deze naam gebruikt. Men spreekt dan van een 'groot heem' met behuizing, graften, geboomten en 31 grazen en een uitvaart (nu 'Rooie Voart' genoemd) naar de weg (nu: Kruisweg).

De Schipsloot liep toen door tot aan de eerste woning van de Hogestraat.

De twee huizen die nu tussen deze woning en villa Zuidven staan en ook vermoedelijk ontworpen zijn door De Leeuw Wieland, zijn na 1912 gebouwd.

Vanaf 1881 stonden in de tuin van Maria-Zuidven twee schilddragende leeuwen. Ze waren afkomstig van de buitenplaats 'Wijchelsheim' te Schildwolde.

De beelden waren voor vijftig gulden gekocht door bewoner Jan Harmens Glas. In 1914 zou Glas volgens het Nieuwsblad van het Noorden de leeuwen verkocht hebben voor duizend gulden.

De eerste bestemming was Zuid-Amerika, maar ze staan nu aan de ingang van het Suez-kanaal bij Port-Saïd in Egypte.

Het Groninger museum heeft nog vergeefs geprobeerd de beelden aan te kopen.

**U komt nu bij de brug 'De Buurtvenstil',
oftewel de til (brug) van de Graslandbuurt.
Steek de Schipsloot over.**

U komt nu 'achter Schipsloot', het vroegere Zuider Meulen padt. Voor de huizen bevonden zich badden. Dit waren houten vlonders, gebruikt om water te scheppen, te boenen en te schrobben.

Aan dit straatje waren veel middenstanders gevestigd, zoals een klompenhandelaar, een petroleumhandelaar, een sigarenmaker/kruidenier, een rijtuigschilder en een lompenhandelaar.

Aan de overkant van het water ziet u de aaneengesloten bebouwing van de Lagestraat. Veel voormalige winkels zijn

gemolentil' vervangen door een duiker en werd de doorgang versperd.

Ga verder in westelijke richting.

Het witte pand, Schipsloot 23, is een heel oud pand dat al in 1648 werd genoemd. Op 'De Molenwarf', aan het einde van de Schipsloot, stond eens een molen die in 1836 is omgewaaid. Ooit vond hier de veekeuring plaats.

U komt nu bij het oude muldershuis (Schipsloot 27).

Ook heeft er een 'sarrieshut' gestaan (vermoedelijk Schipsloot 25). De 'sarrie' moest erop letten dat de belasting op het gemalen meel werd betaald.

Molens

Wat is een dorp zonder molen? Loppersum had er vroeger twee. Nadat de molen aan de Schipsloot in november 1836 was omgewaaid, werd in 1849 aan de westkant van het dorp (Molenweg) 'De Stormvogel' gebouwd. Deze molen staat er nu nog. Het is een achtkantige bovenkruier met stelling. De molen beschikt over een koppel maalstenen en twee pelstenen. De bonten achtkant staat op een stenen onderbouw en wit bonten tussenstuk. Ook de kap is bekleed met hout. De molen van Muda, aan de Wijmersweg, werd

(nummer 46). Dit is een fors pand met zadeldak, voorzien van wolfeinden, dat uit het begin van de 19^e eeuw dateert. In 1912 is het pand verbouwd naar ontwerp van De Leeuw Wieland, die er onder andere een hogere middenrisaliet (een vooruitspringend middengedeelte) heeft aangebracht. Verder is het pand symmetrisch van opzet.

Ga linksaf de Wijmersweg op.

Het pand Wijmersweg 23 was vroeger een herberg: 'Het Blauwe Huis'.

Naast de Wijmersweg loopt het maar 'De Wijmers', dat uitmondt in het Damsterdiep bij Garrelswaer. Een maar is een waterloop. Via de Wijmers voeren de snikkevaarders naar Groningen en Appingedam.

Aan de overkant van het maar loopt het Wijmerspad; aan dit pad vindt u ook weer fraaie woonhuizen.

Links passeert u de Middenstraat. Aan deze straat was het oude werkhuis gevestigd, vooral bewoond door arme en kinderrijke gezinnen.

Ga linksaf de Kruisweg in.

De Kruisweg is zo genoemd omdat hier volgens de overlevering op de hoek, vóór de kerkhervorming, een ijzeren kruis stond (op de plaats van de bakkerij). Met de Reformatie (eind 16de eeuw) is het verwijderd.

U wandelt in oostelijke richting.

Aan de rechterzijde, hoek Fivelstraat, staat nog de oude pastorie uit 1881 van de gereformeerde kerk die in 1969 is afgebroken.

Sla links de Rooie Voart in.

De naam Rooie Voart is ontleend aan de oprijlaan - vroeger met rode steenslag - van de eerdergenoemde villa Maria

Aan de linkerkant van deze straat bevond zich de gracht van Maria Zuidven, die in 1928 is gedempt.

U komt nu weer uit in de Hogestraat.

Ga rechtsaf en direct voorbij 'De Smidse' weer rechtsaf.

U loopt door de Kreupelstraat (Kreupeltje).

Hier zijn jammer genoeg in de jaren zeventig van de vorige eeuw veel oude panden afgebroken. In deze straat gaat u, even voorbij de bocht, rechtsaf. U ziet de Openbare Bibliotheek. Doorlopend komt u terug op de Kruisweg.

Ga links en daarna direct rechts, de Hofstraat in.

Aan uw rechterzijde ziet u een nieuwbouwwijkje dat in 1996 is gerealiseerd. De Hofstraat volgend, ziet u aan de rechterzijde een grote begraafplaats, aangelegd rond 1910. Het fraaie toegangshek is voorzien van symbolen die betrekking hebben op leven en dood. Bekende symbolen zijn de uitdovende fakkel, de zeis, de treurboom, de zandloner met vogel-

zijn staart bijtende slang, teken van de kringloop van het bestaan of de eeuwigheid. Het baarhuisje met chalet-details stamt uit de aanlegperiode. Aan de oostzijde van de begraafplaats vindt u de eerder genoemde joodse begraafplaats. U ziet er zerken met hoofdzakelijk Hebreeuwse lettertekens. Het is de moeite waard om rond te wandelen in deze oase van rust.

Terug in de Hofstraat gaat u rechtsaf en aan het eind van de straat links de Tuinbouwstraat in.

Als u op dit punt even naar rechts kijkt ziet u een kerkgebouw van het Gereformeerd Vrijgemaakte Kerkgenootschap en het wooncomplex voor ouderen, de 'Assieshof', genoemd naar burgemeester A. Assies (1960-1981).

U wandelt de Tuinbouwstraat verder in en komt nu bij een viersprong, 'Bonkhörn' genaamd. Bonk is het Groningse woord voor bot. Hörn betekent hoek. Volgens overlevering zouden aan het eind van de Tuinbouwstraat de veekadavers zijn begraven (destructiebedrijven waren er nog niet).

Ga nu linksaf, het Kerkpad op.

Vroeger stonden aan dit pad een pastorie en een school met de meesterswoning. Alleen het laatste gebouw (een eenlaags pand) staat er nog, met naast de voordeur een gevelsteen met de symbolen van Petrus en Paulus, die ook terug te vinden zijn in het wapen van de (oude) gemeente Loppersum. De initialen 'T P' zijn van Timannus Petri, de Lopster pastoor van 1558 tot 1585. Het jaartal luidt: '1562'.

De pastorie werd voor het laatst bewoond door de predikant J. Heeringa (1918-1921). Daarop is de pastorie afgebroken. Het oude schooltje werd rond 1960 afgebroken.

Vanaf het Kerkpad kunt u de grote Petrus en Pauluskerk naderen via een smal pad over het kerkhof. De kerk dateert uit 1217. Het meest bekend is de kerk om zijn prachtige fresco's waarmee de gewelven zijn beschilderd.

wen uit. De eerste kerk werd omstreeks 800 gesticht.

Deze vroege (waarschijnlijk houten) voorganger van de Lopster kerk behoorde tot de oudste in de provincie.

In de elfde eeuw werd deze kerk vervangen door een tufstenen kerk.

In de dertiende eeuw, nadat de kerk bij gewelddadigheden door brand beschadigd was, ving het herstel aan. Waarschijnlijk kwam er toen een eenbeukige bakstenen kerk. Van het oude gebouw bleef aan de noordzijde een gedeelte van het tufstenen muurwerk bewaard. Tufsteen is te herkennen aan de grijze kleur. In dit gedeelte bevindt zich ook nog een laag venster, dat waarschijnlijk een zijaltaar verlichtte.

Omstreeks 1250 verrees het dwarsschip.

In het laatste kwart van de veertiende eeuw kwam er aan de westzijde een forse, vlak uitgevoerde toren te staan.

Een eeuw later ging men over tot de bouw van de huidige oostpartij met een veelhoekig koor en twee koorkapellen aan de noord- en zuidzijde.

In de zestiende eeuw besloot men het schip aan de zuidzijde met een zijbeuk te verbreden. Ten slotte werd het schip verhoogd. Schip, viering en zuidbeuk kregen vervolgens netgewelven.

Bouwstijlen

Door dit bouwproces kunnen in de kerk uiteenlopende bouwstijlen worden herkend. Aan de noordzijde van het schip is de romano-gotiek te bespeuren (smalle vensters, nissen met siermetselwerk).

De zuidbeuk daarentegen, het jongste deel van de kerk, heeft grote spitsboogvensters. Hier is ook een rijk geprofileerd poortje te zien.

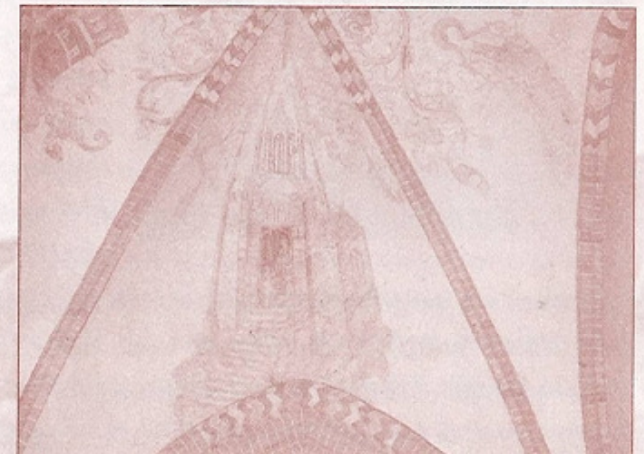
Aan weerskanten van de ingang zijn op een wapen een sleutel en zwaard (de attributen van Petrus en Paulus), samen met de letters T en W te zien. Deze letters staan voor de naam Tijado Wylrici (als cureet en commissarius vermeld in de boeken in 1513). De sleutel en het zwaard verwijzen naar de patroonheiligen van de kerk: de apostelen Petrus en Paulus.

Gewelfschilderingen

In de kerk zijn het vooral de gewelfschilderingen die de aandacht verdienen. De oudste schilderingen zijn die op de koepelgewelven van de dwarsarmen, waarvan de sluitstenen het Lam Gods en de Kruisiging laten

geschilderd. Ze dateren uit het laatste kwart van de 15^e eeuw. U ziet de ontmoeting van Joachim en Anna bij de Gouden Poort, de tempelgang van Maria, haar sterfbed en de geboorte van Christus. Schitterend is de perspectivische vertekening van de architectonische bouwwerken, zoals bijvoorbeeld het torenachtige bouwsel dat de tempel moet voorstellen, waar Maria bovenaan de trap knielt. Hetzelfde geldt voor de stal van Bethlehem en de tempel waarin Jezus gepresenteerd wordt. Rijke gotische details sieren deze gebouwen.

In het koor zijn behalve nieuwtestamentische taferelen ook symbolische voorstellingen geschilderd. Ze zijn iets jonger en stammen uit de 16e eeuw. De pelikaan - symbool van Christus' offerdood - is aangebracht boven de plaats waar het altaar stond. Verder zijn er lijdensscènes van Christus te zien. In de koorluiting zijn de vier kerkvaders (Gregorius, Augustinus, Hieronymus en Ambrosius) afgebeeld.

Het koor worat door een fraai laat-gotisch natuurstenen bekwerk van beide kapellen gescheiden; de eiken deuren dateren uit 1564.

De kansel stamt uit het laatste kwart van de 17^e eeuw.

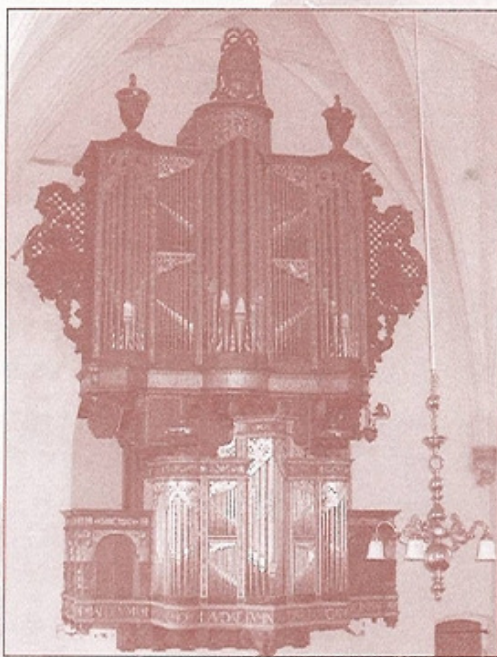
Het herengestoelte is ook 17^e-eeuws, maar het opzetstuk is iets jonger.

Orgel

Het orgel moet in 1562 zijn geplaatst en is een van de weinige uit de stijlperiode van de Renaissance. Het is waarschijnlijk gebouwd door Andreas de Mare. Het klankpatroon is bijzonder mooi gebleven.

De oudst bekende herstelwerkzaamheden dateren uit 1665; toen kreeg het de wapens van Groningen en Loppersum. Niemand minder dan Arp Schnitger heeft het orgel in 1695 gerenoveerd.

Het eigenlijke speelwerk van het orgel dateert grotendeels uit om en nabij 1735. In 1803 werden enige nieuwe ornamenten aangebracht, waaronder het medaillon op het midden van het hoofdorgel met dat jaartal.

Meermalen is het orgel ook geschilderd, maar in 1912 zijn alle vroegere kleurlagen afgeloogd.

Dit jaartal staat ook op het orgel; het is er toen bijgeschilderd op het medaillon onder het jaartal 1803.

In 1958/59 werd de orgelkas zeer ingrijpend gewijzigd en opnieuw beschilderd, waarmee werd getracht het orgel een 16^e-eeuwse gedaante te geven.

Het orgel heeft twee klavieren (hoofdwerk en rug-

positief) en een aangehangen pedaal, dat wil zeggen een pedaal dat geen eigen pijpwerk heeft maar alleen aan het hoofdwerk gekoppeld kan worden. Er zijn twintig stemmen, die gereconstrueerd werden naar oude gegevens, zoals de fagot, trompet, quintfluit, vox humana, roerfluit, woud-

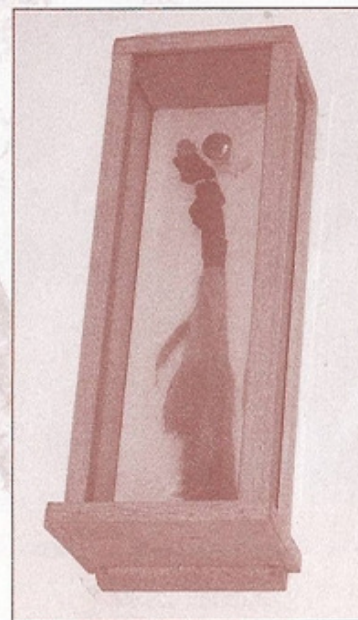
fluit en dulciana.

In de kerk bevindt zich een aantal grafstenen. Die in het koor zijn van het kerkhof overgebracht om beter bewaard te blijven. Ze zijn bijna alle van predikanten en hun familie.

In de zuiderkapel ('Broederkapel') zien we een zeer grote in de muur ingemetselde zerk van Maria van Selbach, die gebouwd was met Rudolf van Munster, de bewoner van de burcht 'Duirsum' of 'Den Ham'. Verder hangt in het koor, in een klein kastje, de bekende legendarische 'hoarvlecht van Loppersom'.

Daaraan is de legende verbonden van een jonkvrouw die in grote ijdelheid alleen maar leefde voor uiterlijk schoon. Maar zij werd gekweld door de gedachte, dat eenmaal in de dood haar prachtige haartooi in het graf zou verdwijnen en vergaan. Toen ze ten slotte jaren later haar levenseinde voelde naderen, uitte ze de wens dat haar baren na haar dood zouden worden afgeknipt en voor iedereen zichtbaar zouden blijven.

Haar wens werd ingewilligd. Maar het slot van het stichtelijke verhaal luidt wel dat meisjes die ernaar komen kijken niet moeten vergeten dat, "die vlok vermoldde hairen een zusterkrone eens is geweest". Dit is echter louter legende. In werkelijkheid is het mogelijk een relikwie geweest en daarbij denkt men dan aan de heilige Catharina, aan wie destijds een altaar in de kerk was gewijd.

Toren

De toren is 10 meter lang en 11,50 meter breed. De dikte van het fundament is 3,70 meter en de nok van het zadeldak verheft zich tot ruim 39 meter van de grond. De toren is merkwaardigereis even breed als het schip. In de zuidmuur bevindt zich tamelijk hoog een cartouchesteen met opschrift. In de toren hangen twee klokken, waarvan de oudste dateert van 1397 (gegoten door klokkengieter Albertus) en de jongste van 1548 (gegoten door Geert van Wou).

Aan de linkerkant van het Marktplein ziet u het gedenkteken. Dit monument is op 4 mei 1995 onthuld in aanwezigheid van een groep Canadese oud-strijders.

Het marktplein in zijn huidige vorm is pas ontstaan, nadat in 1958 hotel Kral afgebrand is. Het hotel stond prominent vóór de kerk.

Volg nu de Raadhuisstraat.

Links ziet u een fors blokvormig neoclassicistisch pand (Raadhuisstraat 5). Het is het voormalige postkantoor en staat er vanaf 1898. In 1907 werd er een hulptelegraaf- en telefoonkantoor gevestigd.

De gemeente gaf opdracht tot de bouw en verkocht het in 1920 voor f 25.000 aan de staat, welk bedrag werd gereserveerd voor de bouw van het nieuwe Gemeentehuis aan de overkant van de straat (Raadhuisstraat 4).

Dit pand, met hoger opgaande middenpartij onder geknikt schilddak, werd in 1924 gebouwd in expressionistische vormen (Amsterdamse school) naar plannen van de gemeentepopzichter en architect. I. Benninga

Het pand werd onder andere als notarishuis gebruikt en is een eenlaags pand met een hoger opgaand middenrisaliet. Tegenover dit pand staat een villa, eveneens gebouwd in eclectische vormen. Dit pand heeft aan de voorzijde een erker.

**Ga rechtsaf de Molenweg in.
De wandeling eindigt bij hotel Spoorzicht.**

Oudste bewoning

Tussen 600 en 500 v.C. verschenen de eerste pioniers in onze omgeving. We weten niet precies waar ze vandaan kwamen. Waarschijnlijk zijn ze over zee gekomen uit het mondingsgebied van Elbe en Wezer. Een andere mogelijkheid is dat Germaanse immigranten vanuit het door zandverstuivingen grotendeels onvruchtbare Drenthe zijn toegestroomd naar de vruchtbare kleigronden.

Leven en werken

Naast het eerste beroep van veehouder, waren de wierdebewoners ook landbouwer, koopman, schipper, jager, visser, timmerman, leerlooier, wever en metaalbewerker. De overblijfselen van de huizenbouw en bewerkt hout getuigen van vakmanschap. Van been en hout werden al vroeg mes- en zwaardheften gemaakt, breinaalden, haarkammen, schaatsen, spijkers, boten, vaten, tobben, zitbanken, schoppen en lepels. De mensen aten weinig gevarieerd, waarschijnlijk een zeer vette vleesbrij met goed gemalen haver, rogge of tarwe. De vroegste behuizing bood onderdak aan zowel mensen als vee. De stal had een vloer van aangestampte aarde. Achter de stal, in open verbinding ermee, bevond zich het woonhuis met in het midden de haard. De wanden van de huizen bestonden uit vlechtwerk van wilgen- of elzentakken, gedicht met een mengsel van klei en mest. Waarschijnlijk waren de huizen in de grond ingegraven. Het overkoepelende dak reikte bijna of geheel tot de grond, zodat de wanden (bijna) helemaal onzichtbaar waren. Het dak zelf was van riet en stro. De stalwoningen zijn de voorlopers geweest van de tegenwoordige kop-hals-rompboerderijen.

Bedreigingen

In de periode van 50 voor Christus tot 450 na Christus kregen de bewoners van het noordelijke kustgebied te maken met invallende Angelen en Saksen. In de periode van 450 tot 750 werd het gebied overheerst door de Franken.

Karel de Grote benoemd. Al tijdens de regering van Karel de Grote, maar vooral erna, bedreigden nieuwe gevaren de opkomende welvaart. Plundertochten van de Vikingen troffen plaatsen aan de kust of aan inhammen. Ze moeten zich reeds in 810 en 814 hier hebben gewaagd. Westeremden bijvoorbeeld is meermalen door de piraten geplunderd en uitgebrand.

Kloosters

Een andere bedreiging in de 9^e eeuw werd gevormd door de sterke stijging van de zeespiegel. De wierden werden in die tijd dan ook behoorlijk verhoogd. Maar er werd ook een tweede middel tegen het zeewater ingezet: bedijking. De dijken hebben we vooral aan de kloosters te danken. In de negende en tiende eeuw hadden de Duitse abdijen Werden en Fulda hier grote bezittingen. In de schenkingsoorkonden komen niet minder dan 59 Groninger plaatsnamen voor, onder andere die van Loppersum. In de twaalfde en dertiende eeuw namen de kloosterlingen van Bloemhof, de Premonstratenzer abdij in Wittewierum (afgebroken in 1569) het voortouw in onze regio bij de bedijkingswerkzaamheden.

De oudst bekende oorkonde waarin Loppersum wordt genoemd, is een lijst van inkomsten van de abdij Fulda uit 945. Daarin staat dat 'Loppesheim' jaarlijks 30 denarii opbracht. De naam Loppersum stamt waarschijnlijk af van de oudfriesse mannenvoornaam Lope of Loppe. Sum is Hem of Heim, de Heem waar Loppe woont of woonde. In de Middeleeuwen werd het Loppesheim, Loppishem, Loppeshem, Lopsum, Lopessum en daarna Loppersum.

Rond 1200 was Loppersum een kerkdorp. Het kerspel was behoorlijk uitgestrekt. Loppersum werd dan ook 'een populeuze karspel' genoemd. Bovendien was Loppersum een proosdij of dekenaat. Tot deze proosdij behoorden 26 ker-

dringen in Loppersum, wat de katholieken in een moeilijke positie bracht. De gereformeerde religie was de enige godsdienst die openlijk beleden mocht worden. Andere kerkelijke bijeenkomsten waren verboden. De parochiekerken, pastorieën en bezittingen werden overgedragen aan de nieuwe kerkgemeenten. In plaats van een proosdij was Loppersum nu een classis.

Rond 1600 waren er in dit gebied vele borgen en steenhuisen, waarvan de bewoners een behoorlijke vinger in de pap hadden wat betreft het dagelijks leven. Een plattegrond van omstreeks 1730 (pagina 14 en 15) laat zien waar het Mepsche Huys heeft gestaan: aan en achter de Nieuwstraat en naast de Kreupelstraat. Het huis was in het bezit van de familie De Mepsche, van oorsprong een stad-Groninger familie. In de 16de eeuw woonde hier de beruchte fel-katholieke en Spaansgezinde Johan de Mepsche.

Negentiende eeuw

Na de Franse revolutie nam de overheid vele taken over, zoals armenzorg, onderwijs en het onderhoud van wegen. De gemeente Loppersum werd gevormd, bestaande uit de dorpen Loppersum, Wirdum en Garrelswear. Wegen werden verhard. Door tolheffing werd de investering op de gebruiker verhaald. De rechtspraak werd gecentraliseerd in Appingedam. Het ging de boer goed - tot 1817. Daarna kwam een moeilijke tijd als gevolg van de Amerikaanse concurrentie.

Kaart van Loppersum

Hoe zag het gebied Loppersum er in de negentiende eeuw ongeveer uit? Er waren nog maar weinig verharde wegen. De Wijmersweg werd in 1827 verhard, de weg naar Middelstum in 1839 en die naar Zeerijp in 1853. In de dorpskern lagen wat Drentse keien. Het landschap verschilde weinig van nu, alleen waren er meer wilgen en essen. Wateroverlast

met de snik over water.

Zwembad

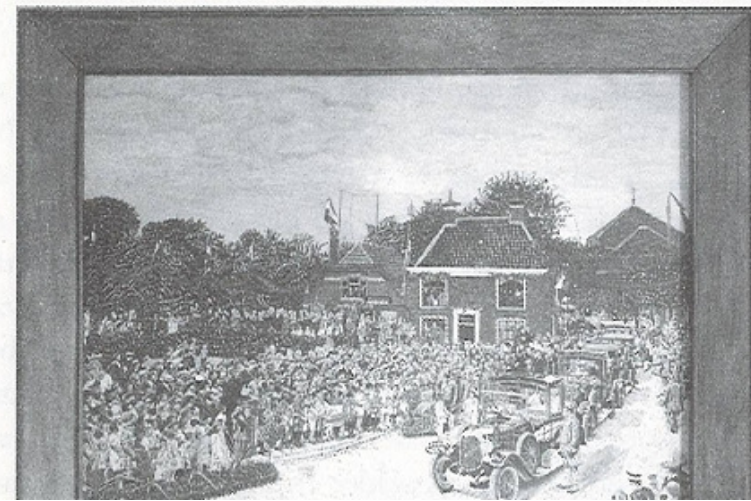
De vereniging Loppersumer Jaarmarkt zorgde ervoor dat er in Loppersum een zwembad kwam. Uit de notulen van de vereniging blijkt, dat het bad in 1933 is gegraven en ingericht. Het is als enig overgebleven zoutwaterbad in Nederland een uniek zwembad. Het water wordt vanuit een diepte van 112 meter opgepompt. Dit opgepompte water is zout en wordt tegenwoordig via een computergestuurd systeem gezuiverd. De zon verwarmt het gezonde zoute bronwater.

Oorlogsjaren

Tijdens de Tweede Wereldoorlog werden periodiek groepen Duitse militairen in Loppersum gehuisvest, onder andere in Rehoboth en in Ons Dorpshuis. Een tiental inwoners is omgekomen in kampen of elders. Enkele inwoners zijn ten offer gevallen aan de directe oorlogshandelingen in de gemeente. Loppersum werd op 20 april 1945 bevrijd door de Canadese militairen. Een monument in het centrum van Loppersum herinnert aan deze zwarte periode.

Koninklijk bezoek

Meerdere keren is het dorp vereerd met een koninklijk bezoek.

Munnik. In 1965 bezocht koningin Juliana de Nederlandse Hervormde Kerk. In 1990 kozen koningin Beatrix en de koninklijke familie voor hun jaarlijkse uitstapje op Koninginnedag onder andere de gemeente Loppersum. Duizenden belangstellenden waren getuige van een prachtig feest. Loppersum stond op de kaart!

Bessenteelt

Loppersum is ook bekend geworden door de 'Lopster aalbeerns'(bessen). In en rond Loppersum lagen veel bessentuinen. Via de veiling Pomona vonden de rode, zwarte en witte bessen en kruisbessen gretig aftrek in binnen- en buitenland. Na de Tweede Wereldoorlog ging het bergafwaarts met de bessenteelt. De aanplantingen waren weinig vernieuwd en de opbrengst was daardoor geleidelijk gedaald. De bessenteelt bleek op vele bedrijven niet meer rendabel. Bijna alle bessentuinen werden geroid. De veilingklok werd op 1 maart 1966 definitief stilgezet. Er is van de eens zo bloeiende tuinbouw in en rond Loppersum en wijde omgeving helaas weinig meer overgebleven. Met de verdwijning van de fruitteelt in Loppersum verdween ook Gruno's Bessentuin. Hier (op de Nieuwstraat, waar nu warenhuis Van der Molen staat) werd de beroemde 'Loppesheimer vruchtenwijn' gemaakt.

Uitbreidingsplan

Geleidelijk aan begon Loppersum uit zijn jasje te groeien en werden er plannen gemaakt om het dorp uit te breiden. Na 1945 begon de aanleg van de Nieuweweg, de Badweg en de Pomonaweg. Met de aanleg van de Duursumerweg was de 'Uitbreiding', zoals die in de volksmond genoemd werd, klaar. In 1963 werd de Sjuxumerweg aangelegd. Ten zuiden van het dorp ontstond de wijk 'Zeedijken'. Omstreeks 1980 begon men met de ontsluiting van het plan 'De Hoven'. Later werd een boomgaard tegen het centrum van het dorp aan, volgebouwd (de Wadden, Kwelder en Priel). De laatste aan-

Literatuur

A. van Deijk

Kerken in Groningen

G.A. Brongers, W. Koops

Bijdragen tot kennis van de gemeente Loppersum

T. Juk in de Lopster Kroniek

De Lopster architect Oeds de Leeuw Wieland

S. Woltjer in de Lopster Kroniek

Globale geschiedenis van Loppersum

T.K. Glas in de Lopster Kroniek

De leeuwenbeelden van 'Zuidven'

P. Brood, A.H. Huussen jr., J. van der Kooi

Nieuwe Groninger Encyclopedie

I. Hamming

Loppersum in oude ansichten

I. Hamming

Loppersum omstreeks 1730

B. van der Veen Czn.

Groninger molenboek

A. Pathuis

Groninger gedenkwaardigheden

Estachboek Loppersum / Correlwees / Wirdum